

Koç Üniversitesi'nde
Bilişimsel Biyoloji ve
Biyoinformatik
Merkezi (Center of
Computational Biology
and Bioinformatics) adı
altında yeni bir merkez
kuruldu.

<http://ccbb.ku.edu.tr>

KÜ'de Biyoinformatik ve Bilişimsel Biyoloji

Özlem Keskin , Attila Gürsoy ve Metin Türkay

21. yüzyılda biyoloji sadece laboratu-
varda yapılan bir bilim olmaktan
çıkışmış, aynı zamanda bilgi teknolojisine
de dayanan bir bilim dalı haline gelmiştir.
Bilgisayarların ve bilgisayar yöntemlerinin
biyolojinin her alanında kullanılmaya
başlanması günümüzde gitgide kaçınılmaz
olmuş, biyoinformatik olarak adlandırılan
yeni bir bilim dalı ortaya çıkmıştır.
2001 yılının Şubat ayında Science ve
Nature dergilerinde yayınlanan iki farklı
makalede insan gen haritasının ilk taslağı
kamuyuna açıklanmıştır (Human Genome
Project). Yayınlanan sonuçlar, modern
biyoloji için yeni bir başlangıcın işaretini
de vermiştir: Bundan sonra biyoloji ve tıpla
ilgili araştırmalar protein ve DNA dizilerine
bağlı olarak yürütülecektir. Bu çalışmalar,
aslında bir asırlık birikimin sonucudur. İlk
önce Mendel kanunlarının 20. yüzyılın
başında tekrar keşfedilmesi ile bu
araştırmalar başlamış, yüzyılın ilk

çeyreğinde biyologlar hücre içindeki
bilgilerin nesilden nesile kromozomlar
tarafından taşındığını bulmuşlardır. İkinci
çeyrekte ise, DNA'nın üç boyutlu yapısı
Watson ve Crick tarafından çözülmüştür;
bu da sonraki çalışmalarda genetik
özelliklerin taşınma mekanizmasının
anlaşılmasını sağlamıştır. Bu gelişmelere
paralel olarak laboratuvar teknikleri ve
deneysel yöntemlerde ilerlemekteydi. Bilim
insanları bu teknikleri kullanarak
laboratuvar ortamında da genetik deneyler
yapabilmişlerdir.

İnsan Gen Projesi'nin ilk taslağının
tamamlanması ile DNA moleküllerinin
nükleotidlerinin (A,T,G,C) sırasının tayini
hemen hemen bitmiş olup (genbank.org),
bundan sonraki aşama DNA'mızdaki
genlerin yerlerinin belirlenmesidir.
Genlerdeki bilgiler kullanılarak
sentezlenecek ve vücudumuzdaki
proteinlerin işlevlerini nasıl yaptıklarını

anlamak mümkün olacaktır. Bu bilgiler
proteinlerin hücre içinde birbirleriyle, DNA
ile, diğer küçük molekül ve ilaçlarla
etkileşimlerini analiz ve kontrol etmemize
yardımcı olacaktır. Proteinlerin bu
marifetlerini anlamak için proteinlerin
amino asit dizileri ile üç boyutlu yapıları,
yapıları ile işlevleri arasındaki bağlantıları
bulmak günümüzde yapılan araştırmaların
önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Şu
anda farklı organizmalara ait yüzbinlerce
proteinin amino asit dizisi ve 20,000
proteinin üç boyutlu yapısı bilinmektedir.
Bu yapılar protein veri bankalarında
toplanmaktadır (www.rcsb.pdb.org). Bu
bilgiler birçok biyolojik olayların daha iyi
anlaşılmasını sağlayacak; dolayısı ile
genetik hastalıkların belirlenmesine,
teşhisine ve tedavisine faydalı olacaktır.

Bütün bu bilgilerin süratli bir şekilde
ortaya çıkması, istatistiksel kuramlar ve
bilgisayar yöntemleri ile düzenlenebilecek
milyarlarca nükleotit ve amino asit dizisi
ve bu dizilerden anlamlı bilgi üretilmesi
gerekmesini ortaya çıkarmıştır. Bu
dizilerden anlamlı bilgi çıkarabilmek için
her bir amino asit dizisinin hangi moleküler
yapıya sahip olduğu, ayrıca her bir moleküler
yapının hangi dinamik özelliklere sahip
olduğu, dolayısıyla fonksiyonun ne
olduğunun araştırılması gerekmektedir.
Bütün bu çalışmaları gerçekleştirebilmek
için de yeni nesil biyologlara ihtiyaç
duyulmaktadır. Bu bilim insanları biyolojinin
yanı sıra bilgisayar ve mühendislik
bilimlerinin bilgilerini ve kurallarını da
bilmek durumundadırlar. Bu ihtiyacı
karşılama için dünyanın çeşitli ülkelerinde
Biyoinformatik bölümleri ve enstitüleri
kurulmaya başlanmıştır. En önde gelen
merkezler yandaki tabloda verilmiştir.

DNA Yaşam molekülü

Trilyonlarca hücre
Her hücrede:

- 46 kromozom
- 2 m. DNA sarmalı
- 3 milyar DNA alt ünitesi (A, T, C, G)
- 30.000 gen kodu

Bunlar insanın hayati fonksiyonlarını yerine getiren proteinlerdir.

ÖNEMLİ BİYİNFORMATİK MERKEZLERİ

National Center for Biotechnology Information	http://www.ncbi.nlm.nih.gov
The Genome Sequencing Center (GSC)	http://genome.wustl.edu/gsc/index.shtml
The Sanger Center	http://www.sanger.ac.uk
The Institute for Genomic Research	http://www.tigr.org
The Protein Information Resources (PIR)	http://pir.georgetown.edu
European Bioinformatics Institute (EBI)	http://www.ebi.ac.uk

KÜ Bilişimsel Biyoloji ve Biyoinformatik Merkezi

Koç Üniversitesi'nde de Bilişimsel Biyoloji ve Biyoinformatik Merkezi (Center of Computational Biology and Bioinformatics) adı altında yeni bir merkez kurulmuştur (<http://ccbb.ku.edu.tr>). Bu merkez Fen-İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi ile Mühendislik Fakültesinin öğretim üyeleri Alper Demir, Burak Erman, Attila Gürsoy, Özlem Keskin, Serdar Taşırın, Metin Türkay ve Deniz Yüret'den oluşmaktadır.

Merkezde yapılan araştırmaların bir kısmı organizmalardaki tüm işlevleri tek başlarına veya diğer proteinlerle etkileşimde bulunarak yerine getirmekten sorumlu olan proteinlerin yapısının belirlenmesine yöneliktir. Proteinlerin işlevleriyle üç boyutlu yapıları arasında doğrudan bir bağlantı vardır; dolayısıyla bir organizmadaki tüm proteinlerin üç boyutlu yapısı belirlendiğinde, o organizmanın biyolojik ve kimyasal aktivitelerin açıklanmasında önemli bir aşama kaydedilmiş olur.

Proteinlerin yapısını belirlemede kullanılan deneysel yöntemlerin çok pahalı olması ve deneylerin uzun sürmesi sebebiyle istatistiksel ve bilişimsel yöntemlerin kullanılması zorunluluk haline gelmiştir. Protein yapısı her biri değişik seviyede detay içeren dört kategoride belirlenmektedir: birincil yapı proteini oluşturan amino asit dizinlerini, ikincil yapı protein yapısının temel taşları olan sarmal ve levhaların yerlerini, üçüncül yapı proteini oluşturan atomların üç boyutlu uzayda koordinatlarını, dördüncül yapı ise birden fazla proteinin birlikte işlev gördüğü durumlarda birbirlerine

göre konumlarını içermektedir. Merkezimizde proteinlerin ikincil ve üçüncül yapılarının tahminine yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Ayrıca protein veri bankasındaki bilgileri kullanarak, protein-protein ara yüzeylerinin veri setini oluşturmak ve daha sonra bu veri setini kullanarak ara yüzeylerin istatistiksel olarak incelenmesi de araştırma konularımızın içindedir. Bu veriler proteinlerin birbirleriyle etkileşim mekanizmalarının tayininde çok önemli bir rol olacaktır.

Veri madenciliğinin biyoinformatikte kullanılması

Bilgisayar bilimlerinde son zamanlarda gelişmeye başlayan alanlardan biri olan veri madenciliğinin biyoinformatikte kullanılması gün geçtikçe artmaktadır. Biyolojik veriler hem içerik olarak çok farklılık göstermekte (gen, protein dizileri, evrimsel ilişkiler, üç boyutlu yapılar v.b.), hem de farklı ortamlarda ve formatlarda saklanmaktadır (hatta çoğu bilgiler literatürde verilmiş olmasına rağmen bilişimsel yöntemlerde kullanılabilir halde değildir). Son yıllarda bu verileri belli standartlarda, ulaşımı ve sorgulaması kolay, aralarındaki ilintiler doğru şekilde kurulmuş ve bir bütünlük içinde araştırmacılara sunulması konusunda çalışmalar hız kazanmıştır.

DNA mikroçip teknolojisi binlerce genin aynı zamanda deneylerinin yapılmasını sağlar. Bu deneylerden elde edilen veriler gen ekspresyonu, gen fonksiyonlarının kontrolü ve hücrede gelişen olayların anlaşılması için çok önemli veri oluşturur. Bu deneylerde elde edilen verilerin biyoinformatik araçları ile incelenmesi bir

çok hastalığa sebep olan genlerin teşhis edilmesine olanak sağlamaya başlamıştır. Merkezimizde yapılan bir başka çalışmada da 8,799 fare geni incelenmiştir (veriler University of Pittsburgh, Medical School'dan alınmıştır). Fare beyininin 5 farklı bölgesinde bulunan 8,799 genin

ekspresyon seviyeleri ölçülmüş, daha sonra aynı deney belli süre kokaine maruz bırakılmış fare beyin hücrelerinde tekrar edilmiştir. İki data seti istatistiksel yöntemlerle filtre edilip en çok farklılık gösteren genler matematiksel ve istatistiksel yöntemlerle (kendini örgütleyen haritalar ve tekil değer ayrışımı) sınıflandırılmıştır. Bu çalışma ile kokain bağımlılığına sebep olan genler bulunup, bu genlerin sentezledikleri proteinler incelenmektedir.

Bu doğrultuda, Biyoinformatik'te, veri madenciliği, yapay zeka, internete dayalı bilgi alışverişi, ve programlama gibi bilgi teknolojileri ile istatistiksel, matematiksel modelleme ve analiz yöntemlerinin kullanımı artmaktadır. Bütün bu gelişmelerin doğal bir sonucu olarak disiplinlerarası ortak çalışmalar önem kazanmaktadır.

Dünyanın çeşitli ülkelerinde Biyoinformatik bölümleri ve enstitüleri kuruluyor. Biyoinformatik ve Bilişimsel Biyoloji alanında yeni adımlar atmaya hazırlanan Koç Üniversitesi'nde çalışmalar bütün hızıyla sürüyor...

